

udario temelj modernom historijskom pro-
učavanju Slovenije. I. Vrhovnik piše o
Valentinu Mencingeru, ocjenitelju slika,
koji je bio svojedobno prvi slikar u Lju-
bljani, te je živio u drugoj polovini XVIII.
stoljeća. Priopćen je popis ocjene slika
poslije smrti kanonika Ivana Schilinga od
god. 1754. Miroslav Premru donosi
Drobiz iz vatikanskih arhiva i to: Izvještaj
papinskog nuncija Jeronima grofa Porcije
o ljubljanskoj biskupiji iz god. 1597: spis
o gradnji samostana Augustinaca Eremita
u Ljubljani iz g. 1624, te noticu o darov-
nici vlastiteljstva Bogensperk istim Augu-
stincima g. 1630. „po barunu Jurju Wagu
od Wagensberga“.

Muzejsko društvo za Sloveniju bori se
u velike financijskim poteškoćama, te je

izdalo ovaj Glasnik tek nakon dvije go-
dine. Muzejsko društvo je najstarije znan-
stveno društvo među Slovencima, koje po-
stoji uz neke prekide počevši od g. 1846,
te je izdalo bezbroj publikacijama u ko-
jima se je prikazao slovenski narod kao
kulturan narod, što mu i svi inozemci pri-
znavaju, tražeći neprestano zamjenu za
društveni „Glasnik“ (dakako, dugo vre-
mena isključivo na njemačkom jeziku.)
Društvo je najprije izdavalo periodično
od g. 1888. „Mitteilungen des Musealve-
reines für Krain“, kasnije od g. 1890. „Iz-
vjestja Musejskega društva za Kranjsko“
i od g. 1908. „Carniola“, a nakon prevrata
izdaje od g. 1919 svoj „Glasnik“, koji toplo
preporučamo pažnji i našega naučnog
svijeta.

Dr. Fr. Bučar

BILJEŠKE

* Naslovnu ukrasnu vignetu na str. 205.
izradila je iz susretljivosti prema našem
časopisu gdica Zdenka Sertičeva.

*

* Šezdesetogodišnjica Alberta
Siča i njegovi radovi. Nedavno
slavio je čvrst i čio svoju šezdesetogodiš-
njicu profesor liceja u Ljubljani Albert
Sič, jedan od najboljih poznavalaca slo-
venskog etnografskog materijala, borac za
slovenski narodni stil i njegovo oživljavanje
i autor više dragocjenih radova, u kojima je
nagomilao plodove svoga mnogogodišnjeg
pozrtvovnog i mučnog posla u sakupljanju
narodnih ornamentalnih oblika.

Godine 1918 izdao je Sič u nakladi Klein-
mayer u Bamberg u Ljubljani prva dva
dijela svojih „Narodnih vezenin na Kranj-
skem“, naime I) Vezenine z Gorenjskega
i II) Belokranjske vezenine. Druge godine
izišao je u istoj nakladi i III. i IV. dio
„Narodnih vezenin“, naime „Bele vezenine“
i „Pisane vezenine“. Godine 1922 izdao je
Sič u Kr. zalogi šolskih knjig u Ljubljani
pod naslovom „Zbirka narodnih ornament-
tov“, odjeljak „Narodni okraski na pirhah
in kožuhih“; godine 1923 izašli su „Narodni
okraski na orodju in pohištvu“, godine 1924
izdao je Sič pod naslovom „Slovenski
narodni slog“ zbirku „Kmečke hiše in njih
oprava na Gorenjskem“ opet u nakladi
Kleinmayera. Osim toga je u „Tiskovnoj
zadrugi“ u Ljubljani izdao brošuru „O slo-
venskih narodnih nošah“.

Autor se je prilikom izdavanja morao
boriti s velikim poteškoćama, jer je razum-
ljivo, da je danas teško naći nakladnika
za tako skupocjena kolorirana izdanja, i
ako su ta izdanja od velikog značenja.
Ipak je uspio, i danas prilikom šezdeseto-
godišnjice zaslužnog autora stoji pred nama

veći dio njegovog ogromnog životnog rada.
Tom prilikom neka bude dopušteno ogle-
dati te radove, njihovo značenje i važnost.

Kakav je interes vodio autora, da se je
latio toga posla, kaže on sam u uvodu
svojih publikacija, gdje se tuži, da poradi
sve naprednijeg veleobrtništva i nove mode
iščezava smisao za pravi narodni stil, koji
sve više tone u zaborav, kao da je nestalo
smisla za domaću ljepotu i za umjetnost.
„Naša je dužnost“, kaže on dalje, „da
iskopamo blago narodnih umjetničkih tvo-
revina, koje su sakupila stoljeća; to traži
od nas osjećaj poštovanja narodne umjet-
nosti i ljubav naroda i narodne kulture“.
Da upozna Slovence s domaćom, već u
pola zaboravljenom umjetnošću, kaže Sič,
da je sastavio svoju zbirku i dao je u ruke
veziljama, školama i uopće Slovencima,
kako bi pružio građu, potrebnu pri snovanju
nacrtu oruđa, pokućstva, kuća, vezova....
u omiljenom domaćem stilu“.

Time je kazano kakvi su interesi bili
mjerodavni za Siča u njegovom radu, a
time je ujedno karakterizovan i njegov rad.
U naše individualističko vrijeme, kada se
toliko, kao što ne već odavno, govori
o narodnosti, o specifično narodnoj kulturi
i narodnoj umjetnosti, kada se baš traži
narodna individualnost u svima njenim
životnim pojavama, u takvo se vrijeme
morao roditi Sičev rad i u tom pravcu on
je odgovorio jednoj potrebi vremena.

Glavna zasluga Sičeva rada i glavna je
njegova vrlina u tome, što je to prvi rad
takve vrste među Slovencima, i u tome, što
može potpuno odgovarati svrsi koju ima.

Što se tiče stanovišta učenjaka — etno-
grafa prema Sičevom radu, ono je jasno
određeno. Etnografski interes ima druge
ciljeve, nego li Sičevo prikupljanje orna-

mentalnih oblika. Kod svakog stilskog oblika etnograf se pita, odakle je oblik i iz kojeg vremena, kako bi ga mogao hronološki i lokalno uvrstiti u razvoj. Na ova ova pitanja Sič pri svome radu nije uzimao obzir i radi toga je naučna upotrebljivost njegovih radova ipak samo djelomična.

Ali s takvog stanovišta suditi njegove radove bilo bi nepravедno. Radovi imaju drugi zadatak i drugu svrhu i oni su udešeni prema toj svrsi: takve i onakve vrste stolica Sič je vidio na Gorenjskom, sredio je sve oblike po brojnem redu, sakupio što više belokranjskih oblika vezova i numerirao ih i prenio u kaligrafski stil i izdao. Vezilja će pregledati uzorke i koji joj se sviđa, taj će upotrebiti itd. Tu svrhu Sičevi radovi — bez obzira na to, hoće li njihova tendencija prodrijeti, ili ne — mogu da postignu i u tome se sastoji njihov kvalitet.

Tom prilikom možemo da podvučemo sve veću potrebu za jedan veći slovenski etnografski rad naučnog karaktera, kao što je na primjer Jurečkovo slovačko izdanje ili kao što slične edicije imaju drugi narodi već odavno. Materijala ima iz dana u dan sve manje, jer ga uništava zub vremena i krajnje bi vrijeme bilo, da se započme s takvim radom, koji nam je potreban kao dokument kulture.

Stanko Vurnik

*

* U „Katoličkom listu“ II (1850). str. 160. izišao je ovaj Službeni oglas. Pr. 5074/174: Okružnica Duhovnim i svjetskim oblasnim u Hèrvatskoj i Slavoniji iz odsèka prosvète Banskoga vèč a. Naš narodni muzeum, kog jedino darežljiva ruka pojedinih domorodacah podignu i nadari, nije još ni dosad u onom stanju, u kom bi trebalo da bude, ako hoćemo da svetu pokazemo, da ima i naš narod ponos narodni i ako nadalje želimo, da nam kakvim god načinom oni poslednji živi spomenici prošastnosti naše neizginu, koji su kadri zameršeno historičko i etnografičko stanje domovine naše razjasniti; i ako nam je napokon ozbiljna volja ne samo našu mladež, nego također inostrane sa stanjem i bogastvom naših prirodnih i umetnih proizvodah bolje upoznati. — Iz toga uzroka moli Vas uljudno da na sve Vama podčinjene

I. stranom župnike, stranom činovnike u ime banskoga veća sledeće molbe ravnati izvolite:

a) neka svaki župnik zajedno sa pomoćnikom i učiteljem mestnim: neka svaki između njih zajedno sa svojim pomoćnicima gleda saznati za sve znamenitija okružja svoga predmete i proizvode toli prirodne kao rude, drago kamenje, petrefacta, ljušture (chonhilia, Muscheln) redke trave, redko dervlje i t. d. toli umetničke ili znan-

stvene kao: staro oružje, svakojake napise, rezarje, štatue od derva, kamena, meda, i t. d. kipove (bili ovi ma kako poderani i predstavljali štogod mu drago) sa naznačenjem — ako je moguće — imena od koga, i godine, kada su slikovani; starinske novce, medalje, pečate, gerbove, stare povelje, (diplome), redke, štampane knjige, starinske rukopise u kom god jeziku pisani bili i t. d.

b) Ako od ovih predmeta štogod sazna, neka ih ili samo popiše, pa taj popis svojim putem amo priobći, ili ako ih dobiti može na poklon za narodni muzeum, neka kroz Vas na bansko veće pošalje i zajedno ime domoljubnog daravatelja, kao i mesto, gde je takov poslani predmet naden točno pobilježi; — tko pako takav predmet pokloniti nebi htio, neka zajedno sa točnim popisom predmeta naznači cenu, pošto bi ga državi ustupiti htio.

c) Kao što je prije nekoliko vremena kroz novine poziv učinjen bio, neka vredni domorodci za podporu narodnoga muzeja u ime novčane pomoći od glave po dva krajcara srebra u okružju svome pobiraju, pozivam nadalje, u ime također svetloga bana, da i gg. župnici i sva poglavarstva putem podčinjenog si činovništva ili navedenu u 2 kr. sastojeću, ili pako drugu, kakovu godar njim za rukom pošavšu novčanu pomoć pobiraju i takovu ili na svetloga bana, ili pako kroz Vas upravo meni sa točnim popisom pošalju; na što će se svi darovi kroz novine narodu priobćiti.

Kojeg mog poziva, dočim od Vašeg podčinjenog Vam svetjenstva ili činovništva rodo i domoljubja čim povoljniji uspeh izgledam, primite ujedno iskreni pozdrav moj.

U Zagrebu 23. travnja 1850. Banski namestnik Mirko Lentulaj, v. r.

*

* Etnografski muzej u Beogradu u 1924 godini. Glavni muzejski posao, inventarisanje i sređivanje muzejskih kolekcija, nastavljen je; sredeno je i inventarisan 1500 objekata. Radilo se i na preuređenju i novome inventarisanju muzejske biblioteke. U toku godine prinovljeno je 304 novih objekata za zbirke, a biblioteka je dobila 143 novih knjiga. Muzej je primio nove poklone: od g. Joce Vujića, posednika iz Sente, jednu starinsku kabanicu, zatim čobanske i seljačke čakšire iz Banata. Od Društva „Sv. Sava“ dobiveno je besplatno 17 svezaka društvenih publikacija. I ove godine muzej je imao mnogobrojne posete, najvećim delom raznih škola i društava iz svih krajeva Kraljevine, zatim stranaca i druge publike. Našim i stranim stručnjacima, kao i mnogim časopisima, ustupljen je znatan broj fotografija iz muzejske zbirke. Pitanje o doziđivanju još dva sprata na mu-

zejskoj zgradi privodilo se kraju. Gotovi su plan i predračun, a od nadležnih je traženo da se u budžet za 1925-6 g. unese suma 1,724.217 dinara i 63 pare, koliko je za dozidivanje potrebno. Nadati se da će i ova naučna muzejska potreba u toku iduće godine biti privedena u delo. Nikola Zega, v. d. upravnika, putovao je u toku godine u Sentu, gdje je razgledao bogatu zbirku srpskih starina, koja je svojina g. Joce Vujića. U zbirci su: kolekcija slika svih naših slikara do sada poznatih, zatim bogata biblioteka mahom srpskih dela, kao i stranih koja se odnose na Jugoslovane, dalje dragocena zbirka originalnih rukopisa, i numizmatička zbirka. U zbirci ima, isto tako, veći broj objekata narodnih rukotvorina i drugih interesantnih objekata. Sve je ovo g. Vujić zaveštao našoj državi. U toku avgusta, N. Zega je putovao po Hrvatskoj i Slovenačkoj, i doneo kompletna ženska odela i druge narodne rukotvorine iz Đakovštine. Sunje i okoline Ljubljane. U društvu sa Dr. B. Drobniakovićem obišao je okolinu Smedereva, i doneo raznih fotografskih snimaka kao i nešto haljetaka. Opisao je albume i rad Nikole Arsenovića (u „Narodnoj Starini“, 1923., sv. 5.). U „Pokretu“ br. 25 pisao o prestoničkim muzejima. U kalendaru „Narodne Odrane“ pisao o narodnom odelu. U „Prosvetnom Glasniku“ sv. IV-V dao je refetat o radu Kostova: Pariti kak nakif. Od bečkog „Verein für Volkskunde“ izabran za dopisnog člana a od Ministarstva Trgovine i Industrije izabran za člana Odbora za izložbu u Parizu, koja je bila u toku g. 1925. Emilo Cvetić putovao je po čačanskom okrugu, odakle je doneo nešto stvari za muzejske zbirke. Aktom g. Ministra Prosvjete PBr. 29270 od 3-XII-1924 g. razrešen je dužnosti u muzeju pošto je postavljen za profesora V. Pedagoške Škole. Dr. Borivoje Drobniaković, v. d. kustosa, u toku godine radio je na sređivanju muzejskih objekata i na novom inventarišanju. U junu probavio petnaest dana u Čehoslovačkoj i Pragu, i učestvovao na kongresu slovenskih geografa i etnografa. U toku leta, u dva maha, putovao je po Smederevskom Podunavlju i Jasenici radi antropogeografskih i etnografskih ispitivanja. Publikovao: O naseljavanju Crnogoraca po Srbiji od 1847-69 g. (u „Novom životu“); Postanak naselja i poreklo stanovništva u Smederevskom Podunavlju (u Cvijićevom „Zborniku“); Kolari (u Brastvu XIX); Smederevsko Podunavlje i Jasenica) štampa se u XIX knjizi „Naselja“). G-ca Milena Lapčevićeva bila je oslobođena časova u gimnaziji kao i rada u Muzeju. Putovala po Kosovu radi svojih studija. Aktom g. Ministra Prosvete PBr. 28954 od 5-XII-1924 g. razrešena dužnosti u muzeju i upućena na rad u Treću Žensku Gimnaziju.

Nikola Zega

* Arhiv u Cetinju. Konačno je završila posao komisija, kojoj je bilo povereno sređivanje crnogorskog državnog i dvorskog arhiva, što ga je s velikim trudom i razumijevanjem bio prikupio crnogorski Kralj Nikola I., koji je u njem sredi ne samo dvorske listine, akte i pisma, nego i materijal iz područja čisto državnog života bivše kraljevine. U arhivu ima 16 povelja na pergameni iz doba Nemanjića, te 23 hrisovulje iz XV. stoljeća. Dalje su tamo svi sudski, diplomatski i državni akti od XVI. stoljeća do sadnjih dana. Kad je 1918. proglašeno narodno ujedinjenje Srba, Hrvata i Slovenaca arhiv je iščeznuo na tajanstven način, a nađen tek 1923. zakopan u parku cetinjskoga dvora. Od vlage strunuli su mnogi akti a mnogo ih je oštećeno, pa je bio mučan posao dotjerati arhivalija u kakav takav red. Sad je sve sređeno u kartonima, uređen je indeks (što bi bilo poželjno i po drugim mjestima, gdje je veća eksploatacija u naučne svrhe!). Arhiv je smješten na staro mjesto, a uprava je povjerena upravi Narodne Biblioteke, u koju je pretvorena prijašnja bogata biblioteka Kralja Nikole I.

* Kakav je bio Požun (Bratislava) oko god. 1770? Budući da je dio hrvatske političke prošlosti vezan sa Požunom, kamo su delegati hrvatskog Sabora dolazili na zajednički Sabor Krune sv. Stefana, mislim da je podesno priopćiti ovdje karakterističnu bilješku o tom nekada ugarskom, sada slovačkom glavnom gradu, koju nam je ostavio poljski pjesnik Frančišek Karpinski († 1825). Karpinski je 1769 preko Krakova, Biale, Olomuca i Brna putovao u Beč, gdje je ostao do kraja septembra 1770; onda se preko Ugarske vratio u svoju poljsku domovinu. Taj nam svoj put opisuje u svojim „Pamietnicima“, t.j. autobiografiji (pisanoj 1824), koja je prvi put izašla 1844 u Poznanju. O Požunu priča Karpinski ovo: „Presburg, prijestolnica gornje Ugarske jest lijepa varoš nad Dunavom, ima jak zamak na bližnjoj gori, ali u samoj varoši je puno gnoja i velika nečistoća po ulicama. Najmio sam u boljoj krčmi noćište, sastao tamo kod stola dva ugarska plemića koji su pili vino i bili već prilično pijani. Sjeo sam k istome stolu, a oni su, govoreći među sobom latinski, na najgori način spominjali caricu Mariju Tereziju i cesara Josipa. Videći, da je toga bilo previše, javio sam im se na kraju latinski, da su sretni, što nisam Nijemac nego Poljak, koji te objesne razgovore slušam, jer denuncirani mogli bi za to nastradati; skočili su k meni obojica i grleći me srdačno opetovali: „Polonus, Polonus!“, Kad sam im prigovarao zbog nečistoće u varoši

i zbog gnoja, koji leži po ulicama, — kad imadu u blizini primjer bližnjeg Beča, gdje je sve tako čisto —, odgovoriše mi: „Volim, da mi taj gnoj smrdi nego da bi me ko silio, da bih ga izvezio“ — i to je sloboda. Tako su me zato zavoljeli, da su me lišili noći, ali nisu ipak mogli postići, da bih se zajedno s njima opio...“¹⁾

Dr. Fr. Ilešić

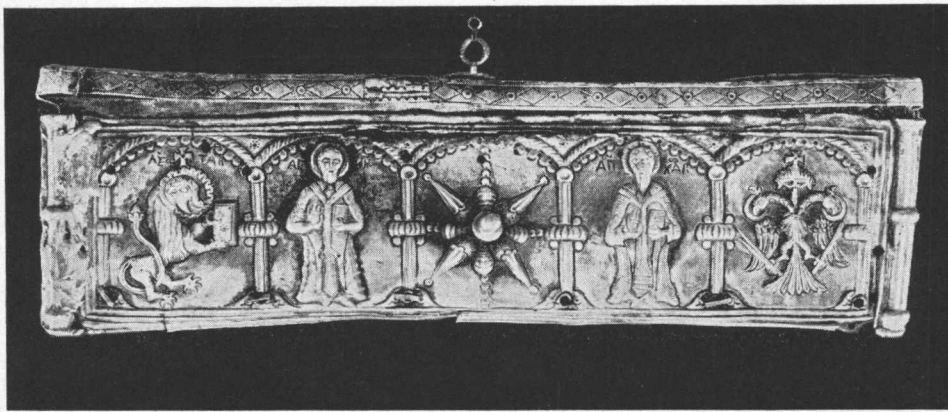
*

* G. Vladimir Lunaček osyrnuo se jednim člankom-ispravkom („Prva Šekspirova drama na zagrebačkoj pozornici“ — „Obzor“ LXVII. br. 313.) na članak g. E. Laszowskog, koji je izišao u 10. sv. „Narodne Starine“ pod naslovom „Crtice iz kazališne prošlosti grada Zagreba (1784.—1816.) Na strani 81. naveo je, naime, naš suradnik u popisu 1784. godine prikazivanih igrokaza i (dramu) „Gast und der Zweite oder der ausgetriebene Teufel“, što je krivo, ali kritičar ovu površnost u prepisivanju naslova ne pripisuje našem suradniku, nego skribanu magistratskih arhivalija odakle je g. Laszowski crpio. Među ostalim raščinjanjima o Šekspiru u Hrvata i Srba opazio je g. Lunaček naročito ovo: „Radi se naime o jednoj Šekspirovoj dramu, koja je preradena poput mnogih drugih njegovih drama na njemačkom jeziku naravno na uštrb prvobitnoga teksta. Svatko tko znade njemački mora će odmah opaziti da naslov: „Gast und der zweite“ nema nikakvog gramatičkog smisla. Pravo je ime ovoj preradbi Šekspirove drame „Gassner der Zweite“ Lustspiel in vier A. von Schink. Schink je preradio Šekspirovu dramu „Ukrucena goropadnica“. Sada se pita kako je on došao na ime „Gassner der Zweite“. Gassner bio je nekakav Schwarzkünstler sredinom osamnaestoga stoljeća i služio je silne novce i imao mnogo koneksija ali i okapanja sa oblastima i uplivnim ličnostima, jer je navodno izgonio iz ljudske duše loše duhove, demone i đavla. Umro je godine 1779. a područje je njegova rada bilo u južnoj Njemačkoj poimence u klerikalnoj Švapskoj. U „Geschichte des deutschen Theaters in Siebenbürgen od dra. Eugena Filtscha a u Archiv des Vereines für Siebenburgische Landeskunde N. F. XXI. Band 3. pag. 515-20 veli se, da je naslov toj dramu dao neki Fr. Ks. Felder ravnatelj jedne putujuće družbe, koja je davala predstave u Sibiru i Kronstadtu, između g. 1794. i 1796. Bit će da je ta informacija kriva kako se vidi iz datuma predstave u Zagrebu, koja je davana punih deset godina prije pod ovim naslovom. Naročito veli Filtsch, da se glavni junak koji se kod Šekspira zove Petrucchio zove u ovoj preradbi Gassner.

¹⁾ Prevodim po izdanju „Pisama vierszem i proza“ Karpinskoga; uvod je napisao Piotr Chmielonski, str. 592/593.

Nu svakako neće stojati, da je ime toj Schinkovoj preradbi dao spomenuti ravnatelj putujuće družbe. U književnim i kazališnim povijesnicama veli se, da je Schink preradio Šekspirove drame, da je bio oduševljeni pristaša engleske slobodne drame u protimbi sa francuskom ukočenom tehnikom i da je prijateljevao sa Lessingom. Sam Schink bio je dramskim piscem i dramaturgom i kazališnim ravnateljem. Bio je odviše naobražen a da bi bio svojoj preradbi dao ovaj senzacionje sa svaki-dašnjim senzacijama. Jer Gassnera poznavalo je svako dijete u drugoj polovici osamnaestoga vijeka u Njemačkoj. Čini se da je i poduzetnik zagrebačke njemačke družbe predmjevao da i u Zagrebu znadu tko je Gassner. I sada dolazi ono, što je najsmješnije i što je vječnim dokazom kako se općinstvo lovi za njegovu najosjetljiviju a za gluposti najotvoreniju slabocu a to je operiranje sa svakidašnjim senzacijama. Jer Gassner je bio ovakova senzacija recimo a la Wintery ili slični mu ljudi. Noviji Njemački konverzacioni leksikonu jedva i spominju Gassnera, ali „Allgemeine Real-Encyklopaedie für die gebildeten Staende“ u četvrtoj svesci (strana 521.) imade slijedeću informaciju o tome Gassneru. Ivan Josip Gassner rodio se je godine 1727 u Bratzu kraj Pludentza u Švapskoj, poznat je kao čovjek koji tjera đavla iz ljudskog tijela. Bio je župnik u Kloesterleu u biskupiji Churskoj. Priče o opsjednutima u bibliji kao i njegova istraživanja u knjigama znamenitih magičara ucijepiše mu u glavu misao, da većina bolesti potječe od zlih duhova, kojih se vlast nad ljudskim tijelom može samo obaliti molitvama i blagoslovima. On je počeo da liječi na taj način svoje župljane i polučio je bar toliko da je izazvao senzaciju. Biskup u Kostnici pozvao ga je u svoju residenciju, ali se doskora uvjerio o sljeparijama ovoga svećenika i savjetovao mu, da opet počme sa duhovnom pastvom svojih župljana. Ali Gassner se nije dao smesti i obratio se na druge duhovne mogućnike katoličke crkve i godine 1778. dobi poziv od biskupa u Regensburgu, da se imade zaputiti u Ellwangen, gdje su ga u istinu dočekali mnogi bolesnici. Tu je navodno izliječio ljude, koji su bolovali od padavice.

On je bio zadovoljan sa nekoliko odgovora svojih bolesnika da konstatuje, da li bolest potječe od prirodnih razloga (ludila) ili od samoga đavla. Sama riječ: „cesset“ t. j. „izadi“, bila je dovoljna, da bolesnik ozdravi. Javni su činovnici vodili zapisnike o njegovom liječenju. Međutim se govorilo već onda, da si je Gassner naručio posve zdrave ljude, kojima je dodijelio ulogu bolesnika od đavla opsjednutih te ih onda sa jednom riječi učinio zdravima. Kako je slobodoumlje u ono vrijeme sve više sum-

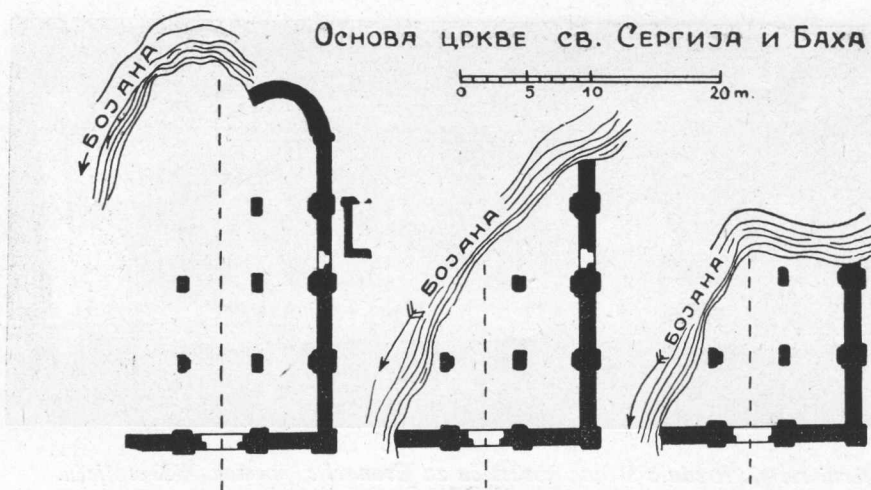
Srebrni reljef. Prednja strana kovčezica za Evanđelje, početak XIX stoljeća. Đuriški manastir (Sv. Bogorodica).

njalo u njegovu liječničku nauku morao se povući po nalogu cara Josipa II., nakon što mu je biskup regensburški podijelio vrlo unosnu župu. Umro je godine 1779. Vidi se iz svega toga da kazališni ravnatelji, baš kao ni danas, nisu propuštali nijedne zgode da sa glupostima u koje vjeruju ili kojima se podavaju savremenici naprave svoj posao. I tako je evo župnik rimokatoličke crkve dobio ulogu Petrucchia koji u Šekspirovoj drami imade da svlada samovolju i tvrdu glavicu jedne lijepo i razmazane gospodske djevojke i to u bračnoj noći. Svakako lijepa zamjena. U Zagrebu svakako su znali za toga Gassnera, jer inače ne bi ga bio kazališni poduzetnik bio dao. I tako je evo Šekspir našao k nama puta preko imena jednog tada poznatog sljepara. Koliko treba i koliko su raznoliki putevi i oblici da produkti najvećih ljudi velikog jednog naroda kao što je engleski dođu do praga jednog malenog naroda!

* Beogradski dnevni list „Politika“ donio je u svom broju od 23. V. 1925. ovu bilješku: **Pr op a d a n j e n a š i h s t a r i n a.** Većina naših manastira zapala je u jedno skoro očajno stanje. Nesolidno, neumesno i u izvesnim slučajevima nesavesno upravljanje manastirskom imovinom dovelo je do jedne apsurdne činjenice da se i najbogatije zadužbine naše nalaze na putu potpunog propadanja. Manastiri koji raspolazu ogromnom imovinom, sa po nekoliko hiljada hektara zemljišta pod šumom i sa stotinama hektara ziratne zemlje, koji su kroz vekove sačuvali svoju klasičnu lepotu dočekali su sada da se njihova kitnjasta kubeta ruše, da im se njihove divne freske uništavaju. A to sve za to što nema sredstava za opravku. Ali sem toga u manastirima propadaju i tolike druge dragocenosti, stvari

od velike istorijske vrednosti: zastava Cara Dušana, putir Svetog Save i mnoge druge relikvije. Što su se te stvari čuvene po manastirima u doba naše nacionalne propasti, to je bilo sasvim razumljivo, ali je sada došao trenutak da se sve ono što ima izvesnog značaja za našu istoriju prenese na čuvanje u Narodni Muzej, ili da se za to stvori jedan naročiti Crkveni Muzej koji je u ostalom, već u projektu. Isto tako i po katoličkim manastirima nalazi se bezbroj lepih stvari naročito slika velike umetničke vrednosti. Konstantovano je da u manastirima u Dalmaciji ima mnogo radova velikih talijanskih majstora, Ticijana, Rafaela i drugih, koje predstavljaju ogromnu vrednost. Neke od tih slika već su iščezle i do sad se nije moglo utvrditi kako se to moglo desiti. Da se to i u buduće ne bi dešavalo, postoji namera da se sve ove starine popišu i eventualno negde sklone na čuvanje.

* Ruski arheolog g. Smirnov dao je nacrt i upozorio je arh. Peru J. Popovića, koji je u beogradskoj „Politici“ (9. VI. 1925.) uputio jedan „Poslednji apel“ u vezi s ostacima crkve sv. Sergija i Baha na Bojani. Ostaci crkve svetoga Sergija i Baha na Bojani u Albaniji, Zadužbine Kraljice Jelene i sinova joj Uroša i Stefana, teško da se sada mogu spasti. — Atmosferilije relativno sporo ruše, baš kao da oklevaju, čekajući nas da nešto ipak spasemo; no ovu zadužbinu napada svom silinom svoga toka reka Bojana i ruši je i odnosi stalno i neprestano. — Bojanino strašno dejstvo na staru slavnu Zadužbinu grafički predstavljamo. Dejstvo je tako da svakoga srce zaboli: jer dok je na prvoj osnovi — pre ratova — bila očuvana jedna oltarska apsida i ceo južni zid, —

dotle na drugoj slici iz 1923. godine nema apside, kao ni dobrog dela južnoga zida. No rušenje i odnošenje sada ide geometrijskom srazmerom: za ciglo godinu dana, snimak iz 1924. godine pokazuje odnetu nesrazmerno veliku partiju crkve i tendenciju Bojane da odseče teren na kome je crkva i odnese ga zajedno s njom. Svi dosadašnji apeli, kao i poslednji profesora g. Vasića u „Srpskom Književnom Glasniku“, u kojima se cvili od bola što propadaju naše slavne zadužbine, do danas nisu pomogli... Neće ni ovaj apel pomoći ovoj divnoj Zadužbini, a skoro je sad i nemoguće obezbediti je od udara matice Bojanine. — Ja ga i ne upućujem u tom cilju; kod ovakvog čuvanja starina, ja nešto manje tražim. Kad je već suđeno bilo da ova klasična naša srednjovekovna građevina ne bude na teritoriji naše nove Kraljevine i da propadne na očigled naše moćne države, — ja upućujem ovaj apel da se bar spasi kamene ploče sa natpisima, uzidane na zapadnom crkvenom zidu, kako i njih ne bi odnela Bojana, jer ko zna šta je još odnela od crkve proletošnjom svojom velikom vodom...

Evo šta su urezali naši klasični vladari. Ploča: Mem (en) to D (omi) ne famulae tuae Helenae Reginae Serviae, Dyocliae, Albaniae, Chilmiae, Dalmatiae et Maritimae Regionis quae una cum filiis suis regibus Urosio et Stephano edificavit de novo istam Ecclesiam ad honorem Beatorum Martyrum Sergii et Bacchi et ad finem usque complevit anno Domini MCCLXXX.

Nad zapadnim vratima: In Nomine Domini Amen. Eximiae Virginis Filii anno

MCCLXXXIII magnificus Dominus, Dominus Urosius Dei Gratia Rasciae Rex illustris magnifici regi (?) Urosii natus atque Dominae Helenae Reginae aedificavit hanc Ecclesiam in honorem sanctorum martyrum Sergii et Bacchi a fundamentis usque ad finem assistente Abbate Petro Dochne Scutarensi.

Zar da dopustimo da i te divne natpise, dokaze naše visoke srednjovekovne kulture odnese mutna Bojana, kao što svakodnevno odnosi ovu divnu građevinu nedovoljno snimljenu ni proučenu... A došao je red da i njih odnese, s toga je ovo zaista poslednji apel.

I Kraljica Jelena i Kralj Uroš izvesno nam prebacuju da nisu imali za koga graditi... ali ako i ovo propustimo iskriviće se od bola, na freskama, dostojanstvene i blagorodne crte lica njihovih i prokleće nas!

*

* 21. rujna prenesene su uz velike svečanosti sa Cetinja kosti crnogorskoga vladike i pjesnika Petra Petrovića Njeguša na Lovćen, odakle ga je jedno vrijeme svrgla zlovolja opakoga neprijatelja.

„NARODNA STARINA“, sv. 11., knj. IV.
U ZAGREBU, 31. XII. 1925.

VLASNIK, GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK:
Dr. JOSIP MATASOVIĆ
PROF. UNIV. U SKOPLJU

ŠTAMPA DRŽAVNE ŠTAMPARIJE
KRALJEVINE JUGOSLAVIJE U BEOGRADU, 1940.